

A szocialista országok ősnyomtatvány-könyvtárosainak berlini konferenciája (1959. augusztus 11—13). A Deutsche Staatsbibliothek 1959 augusztusában konferenciára hívta össze a szocialista országok ősnyomtatvány-könyvtárosait az országukban folyó ősnyomtatványkutatás helyzetének és a nemzetközi együttműködés módozatainak megbeszélésére. A Deutsche Staatsbibliothek ősnyomtatvány-osztályán kezdte meg működését 1904-ben az a bizottság, amely a világ összes ősnyomtatványát tudományos pontossággal és módszerességgel leíró *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* (továbbiakban: *GW*) előkészítő munkálatait és folyamatos sajtó alá rendezését végezte. Ugyancsak a *GW*-bizottság gondozásában jelent meg a HAEBLER-féle *Typenrepertorium* alkalmazásához nélkülözhetetlen betűtípus és szedésszemelvények gyűjteménye (*Veröffentlichungen der Gesellschaft für Typenkunde des XV. Jahrhunderts*), az ősnyomtatványok fameszeteit publikáló kiadványsorozat (SCHRAMM: *Der Bilderschmuck der Frühdrucke*) és több más szakmunka. A második világháború alatt e kiadványsorozatok közreadása megszakadt. A szerzői betűrendes elrendezésű *GW*-ből mindössze az A—F[edericis] betűs szerzők műveit tartalmazó kötetek jelentek meg. A kézirat és a tudományos apparátus azonban sértetlenül fennmaradt, s ezek birtokában a Deutsche Staatsbibliothek ősnyomtatvány-osztálya ma is az ősnyomtatványkutatás nemzetközi központi tájékoztató szerve.

A súlyos veszteségeket szenvedett német könyvtáraknak hosszú ideig sürgősebb feladataik voltak a *GW* folytatásánál. A kintűnó katalógus meg nem jelent kötetek hiánya azonban világszerte sok munkatöbbletet és nehézséget okozott a régi könyvekkel foglalkozó könyvtárosoknak és kutatóknak. Az elmúlt években tartott nemzetközi könyvtáros konferenciákon ismételten felvetődött a *GW* folytatásának problematikája. A konkrét feladatok megbeszélésére első ízben a Deutsche Staatsbibliothek által összehívott konferencia adott lehetőséget, amelyen a szocialista országok alábbi kiküldöttei vettek részt: Csehszlovák Népköztársaság: Emma URBANKOVA, a prágai Nemzeti és Egyetemi Könyvtár osztályvezetője; Lengyel Népköztársaság: Alodia GRYZOWA professzor, a varsói Nemzeti Könyvtár osztályvezetője és Bogdan HORODYSKI, a varsói Nemzeti Könyvtár igazgatója; Magyar Népköztársaság: SOLTÉSZ Zoltánné, az Országos Széchényi Könyvtár mb. osztályvezetője és VÉRTESY Miklós, a budapesti Egyetemi Könyvtár osztályvezetője; Német Demokratikus Köztársaság: Horst KUNZE professzor, a Humboldt Egyetem könyvtártudományi intézetének vezetője, a Deutsche Staatsbibliothek főigazgatója, Hans LÜLFING, a Deutsche Staatsbibliothek kézirat- és ősnyomtatvány-osztályának vezetője; Ursula ALTMANN és Liselotte SCHIPPANG, a Deutsche Staatsbibliothek ősnyomtatvány-osztályának munkatársai, Helmut DECKERT, a drezdai Sächsische Landesbibliothek h. igazgatója és Fritz FUNKE, a lipcei Deutsches Buchmuseum igazgatója. A Szovjetunió és a Román Népköztársaság ősnyomtatvány-könyvtárosai technikai okokból nem vehettek részt a megbeszéléseken.

A konferenciát a Német Demokratikus Köztársaság részéről Kurt BRÜCKMANN, a Staatssekretariat für das Hoch- und Fachschulwesen könyvtári osztályának vezetője nyitotta meg, majd Horst KUNZE professzor üdvözölte az értekezlet résztvevőit. Az első referátumot Hans LÜLFING tartotta. Ismertette a *GW* történetét, jelenlegi állapotát, a munka folytatásához rendelkezésre álló segédeszközöket és a németországi ősnyomtatvány-állományban történt változásokat. A háború utáni eredmények és a jelenlegi munkálatok vázolója során rámutatott arra, hogy a Deutsche Staatsbibliothek ősnyomtatvány-osztálya komoly erőfeszítéseket tesz a munkaerőhiányból, az ősnyomtatvány-állomány jelentős csökkenéséből és a segédkönyvek elpusztulásából adódó nehézségek felszámolására. Folyamatosan gyarapítja ősnyomtatvány-, segédkönyv- és fotóállományát, ellátja a nemzetközi tájékoztató szolgálatot, figyelemmel kíséri az ősnyomtatványirodalom gyarapodását, és az új katalógusok, bibliográfiák s kb. 60 szakfolyóirat adatait folyamatosan bevezeti a *GW* kéziratába. Jövőbeli legfontosabb feladatának tekinti

a *GW*-kéziratot végrehajtandó kiegészítő és revíziós munkálatok elvégzését, a soronlevő kötetek közreadását.

A referátum után a résztvevők megtekintették a Deutsche Staatsbibliothek ősnyomtatvány-osztályát, az elmúlt években vásárolt ősnyomtatványokból rendezett kiállítást, a *GW* kéziratát — több mint 50 000 sűrűn teleírt negyedéves katalóguscédulából álló, szerzői betűrendes cédulakatalógus — és a következő segédeszközökből álló tudományos apparátust:

1. kiegészítések a *GW* megjelent köteteihez,
2. incipit-katalógus valamennyi ismert ősnyomtatványról,
3. katalógus a nyomtatványok második (b) ívének szövegkezdetéről (csak a megjelent anyagról),
4. nyomdászregiszter, mely valamennyi ismert ősnyomtatvány adatait nyilvántartja; városok betűrendjében, majd azon belül nyomdászok szerint rendszerezve az ősnyomtatványok katalóguscéduláit,
5. az ősnyomdászok betűtípus-, iniciálé- és incipit-jeleinek regisztere, mely felüti a típusok, sorozatok használati idejét is,
6. HAEBLER *Typenrepertorium*ának új adatokkal kiegészített példánya,
7. az ősnyomtatványok összes ismert lelőhelyeinek nyilvántartása,
8. egyes országok, illetőleg országrészek ősnyomtatványpéldányainak önálló lelőhely-nyilvántartásai,
9. az ősnyomtatvány-irodalom nyilvántartása,
10. az ősnyomtatvány-gyűjtemények jegyzéke (országokénti csoportosításban),
11. gazdag fotó-gyűjtemény az ősnyomtatványok publikálandó szövegrészleteiről,
12. árverési és antikvár-katalógusok gyűjteménye,
13. kb. 800 kötetet számláló segédkönyvtár (minthogy a régi segédkönyvek katalógusa megmaradt, az egykori állomány rekonstruálható).

A lengyel delegáció részéről Alodia GRYZCOWA ismertette a lengyelországi ősnyomtatványkutatás- és katalógizálás fejlődését. Az úttörő munkák közül Joachim LELEWEL 1826-ban megjelent *Bibliograficznych ksiąg dwoje* című munkáját, a második világháború előtt közreadott művekből pedig a gnieznoi káptalani könyvtár ősnyomtatványainak mintaszerű, de befejezetlen katalógusát emelte ki. A Lengyel Népköztársaság idejében jelent meg GRYZCOWA összeállításában a varsói Nyilvános Könyvtár (1949) és az Ossolineum Intézet ősnyomtatvány-katalógusa (1956), Helena JĘDRZEJOWSKA és Maria PELCZAROWA kiadásában a gdanski könyvtár ősnyomtatvány-katalógusa (1954) és Bronisław KOCOWSKINAK a boroszlói Egyetemi Könyvtár ősnyomtatványait publikáló katalógusa (1959). Fenti munkáktól eltérően nem szerzői betűrendes, hanem nyomdászattörténeti rendszerezésben adja közre Anna KAMIŃSKA sajtó alatt levő katalógusa a leggazdagabb lengyel ősnyomtatvány-gyűjtemény, a Jagello Könyvtár kb. 3500 példányt számláló anyagát.

A nagyobb gyűjtemények publikálása mellett 1925 óta tervszerűen foglalkoznak Lengyelországban az ősnyomtatványok kollektív katalógusának elkészítésével. A háborús pusztulás következtében a nyilvántartásba vett lengyel könyvtárak száma 86-ról 60-ra apadt; a nyilvántartott ősnyomtatvány-állomány: 5300 mű, 21 500 példányban. (Ez a szám magában foglalja a közel 4000 elpusztult ősnyomtatványt is.) A központi katalógus önálló cédulákon tartja nyilván az ősnyomtatványok címeirásait, provenienciadatait és kötéseit. A központi katalógus, melynek munkálatait 1950 óta a Nemzeti Könyvtár vezeti, előreláthatólag három éven belül kiadásra kerül.

Emma URBANKOVA beszámolója szerint a csehszlovákiai ősnyomtatvány-állomány kb. 5000—5500 műre (20 000 példányra) becsülhető. Az ősnyomtatványok 60%-a a prágai Nemzeti és Egyetemi Könyvtár, további 20%-a pedig más prágai könyvtárak birtokában van.

Csehországban két irányban indult és fejlődött az ősnyomtatványok feldolgozása. Több kutató (Josef DOBROVSKY, Václav HANKA, Zdeňek VÁCLAV, TOBOLKA és iskolája)

elsősorban a cseh nyelvű ősnymotatványok feltárásan fáradozott, mások viszont az egyes gyűjtemények leltárait állították össze (A. PODLAHA a prágai főszékesegyházi könyvtárét, A. PATERA a Nemzeti Múzeumét, A. SCHUBERT az olmützi egyetemi könyvtárét stb.). A teljes állomány számbavételére tett kísérletet Anton SCHUBERT *Die sicher nachweisbaren Inkunabeln Böhmens und Mährens vor 1501* című munkája, mely a *Centralblatt für Bibliothekswesen* 1899. évfolyamában jelent meg.

Az országos állomány tervszerű leltározását Isak COLLIN irányítása mellett Flora KLEINSCHNITZOVÁ kezdte meg, majd a háború alatt von KATHEN, a *GW* munkatársa is bekapcsolódott a cseh könyvtárak anyagának leltározásába. Az újabban megjelent katalógusok közül J. LOUDA munkája az olmützi Egyetemi Könyvtár ősnymotatványait (1956), V. DOKOUPIL műve pedig a brnoi Egyetemi Könyvtár ősnymotatványait publikálta. A szlovák könyvtárak ősnymotatványairól Imrich KOTVAN nyomtatásban megjelent katalógusai, *Vyskum inkunábuli na Slovensku* (Knížnica, 1958) című tanulmánya és Boris BALENTnak a Knížnica-ban publikált inventárjai nyújtottak tájékozódást. Az állami tulajdonba került ősnymotatványokról Bohumir LIFKA adott a *Časopis Národního Musea* 1955. évfolyamában számszerű tudósítást.

A magyarországi ősnymotatvány-állományról és kutatásról SOLTÉSZ Zoltánné számolt be. A ma rendelkezésünkre álló adatok szerint a magyarországi könyvtárak kb. 7000 ősnymotatvány-példányt őriznek. Az állománynak több mint a fele (kb. 4000) a három nagy budapesti könyvtár birtokában van. A leggazdagabb magyarországi ősnymotatvány-gyűjtemény, az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteménye 1750 ősnymotatványt foglal magában. A budapesti Egyetemi Könyvtár és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára kb. 1100—1100 ősnymotatványt őriz. A vidéki gyűjtemények közül a székesfehérvári Püspöki Könyvtárban és a kalocsai Főszékesegyházi Könyvtárban kb. 500—500 ősnymotatvány van, a kisebb gyűjtemények általában 200—300 ősnymotatvánnyal rendelkeznek. A jelentősebb ősnymotatvány-gyűjtemények anyagáról kb. 20 nyomtatott katalógus ad tájékozódást; a bennük leírt munkák — néhány kivételtől eltekintve — ma is ugyanazon könyvtárak birtokában vannak. Az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának nyomtatott katalógusai azonban — e gyűjtemények nagymérvű gyarapodása következtében — a mai állománynak csak egy hányadát ismertetik.

Magyarországon az ősnymotatványok korszerű feldolgozása 1950-ben az Országos Széchényi Könyvtár ősnymotatványainak rekatalogizálásával indult meg. A *GW* elveit követő új címléírásokról sokszorosított katalóguscédulák készültek, s 1952-ben felállították az állományt sokoldalúan feltáró 15-féle szempontú ősnymotatvány-katalógust.

1951—1952-ben történt meg az egyházak tulajdonában levő könyvtárak értékeinek s köztük ősnymotatványainak leltározása. E munkálatok során 27 egyházi könyvtár több mint 2500 ősnymotatványáról Hain-számot és raktári jelzetet tartalmazó jegyzékek készültek.

E kettős előkészítő munkálatok után, 1956-ban a Magyar Tudományos Akadémia által kijelölt ősnymotatvány-könyvtárosokból munkaközösség alakult a — már 1906-ban tervként felvetett — nyomtatásban közreadandó központi ősnymotatvány-katalógus összeállítására. E katalógus céljaira minden ősnymotatványról — beható azonosítás és meghatározás után — a nyomtatvány valamennyi lényeges adatát feltüntető kataszteri lap készül. A példányok possessor-adatait és kéziratosságot bejegyzéseit külön nyilvántartás tartja számon. A vidéki anyag feldolgozása az ősnymotatványok meghatározott időre való kikölcsonzése útján az Országos Széchényi Könyvtárban, illetőleg a budapesti Egyetemi Könyvtárban történik. Az országos állomány $\frac{4}{5}$ -ről már elkészültek a kataszteri-lapok; előreláthatólag a következő évben sor kerül a címléírások egységesítésére és a központi katalógus szerkesztési munkálataira.

A Román Népköztársaságban folyó ősnyomtatványkutatás eredményeiről az utólag megküldött beszámoló ad tájékoztatást. E szerint az ősnyomtatványok tervszerű feldolgozása és a romániai ősnyomtatványok központi katalógusának elkészítése a második világháború után indult meg a Biblioteca Centrala de Stat a R.P.R. irányításával és kontrolljával. A ma rendelkezésre álló — véglegesnek nem tekinthető — adatok szerint az a 1200 ősnyomtatványból álló állomány 12 könyvtár között oszlik meg. A legjelentősebb ősnyomtatvány-gyűjteménnyel a Román Népköztársaság bukaresti Központi Állami Könyvtára, Akadémiai Könyvtára és a gyulafehérvári Biblioteca Battyaneum rendelkezik. A tervezett központi katalógus minden romániai tulajdonban levő ősnyomtatvány pontos leírását adja, az egyes példányok eredetének feltüntetésével.

A referátumok után a konferencia résztvevői megvitatták a *GW* folytatásának lehetőségeit. Megegyeztek a *GW* mielőbbi folytatását támogató együttműködés módzataiban, s a megvitatott kérdésekkel kapcsolatban az alábbi határozatokat fogadták el:

1. A konferencia résztvevői ajánlják illetékes munkahelyeiknek, hogy a konferencián megnevezett, alább felsorolt könyvtárakat ismerjék el az ősnyomtatványkutatás és a *GW*-vel való együttműködés központjaiként:

Csehszlovák Népköztársaság: prágai Nemzeti és Egyetemi Könyvtár (Dr. Emma URBANKOVA);

Lengyel Népköztársaság: varsói Nemzeti Könyvtár (Dr. Alodia GRYZOWA);

Magyar Népköztársaság: Országos Széchényi Könyvtár (Dr. SAJÓ Géza);

Német Demokratikus Köztársaság: Deutsche Staatsbibliothek (Dr. Hans LÜLFING);

Román Népköztársaság: bukaresti Központi Állami Könyvtár ((Mircea TOMESCU).

2. A konferencia résztvevői szerint kívánatos, hogy a közreműködő országok meghatározott időtartamra tapasztalt ősnyomtatvány-könyvtárosokat delegáljanak a *GW* munkálatainak előmozdítására. A berlini szerkesztőség állandó munkahelyek létesítésére törekszik, melyeket a résztvevő országok váltakozó munkaerővel töltenének be. Minden ősnyomtatvánnyal rendelkező országot felhívnak erre a közreműködésre. Ez a szervezet a kölcsönös segítség elve alapján támogatja a résztvevő országok ősnyomtatványkutatását is.

3. Tapasztalatcsere folyt az ősnyomtatványkönyvtárosok jelenlegi képzéséről, s megállapították, hogy a fokozódó követelményeknek megfelelően — amennyire ez szükségesnek mutatkozik — kívánatos a régi nyelvek elsajátításának és a paleográfiai tanulmányoknak elmélyítése.

4. A befejezés előtt álló lengyelországi, csehszlovák és magyarországi ősnyomtatvány-katalógusok tájékoztatnak majd a végbement tulajdonváltásokról, megerősítik a már ismert régebbi birtokos-nyilvántartásokat, s még ismeretlen ősnyomtatvány-tulajdonokról adnak felvilágosítást.

5. Megegyezés jött létre minden olyan anyag kölcsönös cseréjéről, mely elősegítheti a *GW* szerkesztési munkálatait.

6. A Deutsche Staatsbibliothek ősnyomtatvány-osztálya vállalja, hogy szervezeti tervet készít a *GW* további munkálataihoz, s azt 1959. szeptember 10-ig a konferencia résztvevőinek megküldi.

SOLTÉSZ ZOLTÁNNÉ

Társadalomtudományi és közgazdasági tájékoztatás az NDK-ban.¹ A Német Demokratikus Köztársaságban a könyvtári és dokumentációs munka, közelebbről a társadalomtudományi-közgazdasági szakkönyvtári és dokumentációs intézmények nagyvonalú állami támogatásban részesülnek mind személyi, mind dologi ellátottság

¹ A cikk szerzője, az MTA Közgazdaságtudományi Intézete munkatársaként a magyar-német akadémiai együttműködési egyezmény keretében 1959 április második felében kétéhes tanulmányutat tett az NDK-ban. A cikk a tanulmányút tapasztalatainak néhány fontosabb vonatkozásáról számol be; a teljes jelentés az érdeklődők számára hozzáférhető az MTA Könyvtárában és az OSzK Könyvtártudományi és Módszertani Központjában.